

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра міжнародного приватного, комерційного та цивільного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ХОЛДИНГОВИХ КОМПАНІЙ»

2-го курсу, 5 групи
Спеціальність 081 право
спеціалізація «Комерційне
право»

_____

підпис

Сиротенко Роман
Олександрович

Науковий керівник:
Доктор юридичних наук,
доцент

_____

підпис

Мазаракі Наталія
Анатоліївна

Гарант освітньої програми:
Доктор юридичних наук:
доцент

_____

підпис

Мазаракі Наталія
Анатоліївна

Київ 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ХОЛДИНГОВИХ КОМПАНІЙ	6
1.1 ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ХОЛДИНГОВОЇ КОМПАНІЇ	6
1.2 ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ХОЛДИНГОВИХ КОМПАНІЙ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	9
РОЗДІЛ 2. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ХОЛДИНГОВИХ КОМПАНІЙ	16
2.1 СВІТОВИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ТА ВИДІВ ХОЛДИНГОВИХ КОМПАНІЙ	16
2.2 ХОЛДИНГОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУБ`ЄКТІВ ХОЛДИНГУ	27
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	45

ВСТУП

Актуальність дослідження полягає у тому, що в законодавстві України виникають питання щодо визначення статусу холдингових компаній, як суб'єктів господарювання. Також до уваги слід взяти й досвід зарубіжних країн, в яких механізм регулювання функціонування та діяльності холдингових компаній функціонує та не викликає проблем у тому й числі у правовому полі законодавства відповідних держав.

Законодавством України визначено достатньо вузьке коло понять, які стосуються холдингових компаній, та у своїй більшості ці поняття стосуються та регулюють діяльність державних холдингових компаній, а тому серед представників бізнесу виникає дуже багато питань, щодо оптимізації роботи своїх підприємств та правильного регулювання діяльності таких підприємств у правовій площині.

Оскільки створення холдингу передбачає під собою об'єднання підприємств та виробництв різного масштабу для більш ефективного зосередження та розподілу потужностей для подальшого зменшення витрат, залучення інвестицій для подальшого розвитку вже великого об'єднання підприємств.

У багатьох країнах холдингові компанії є досить розвиненим способом управління багатьма підприємствами, які працюють у різних сферах для досягнення спільної мети, тому законодавство зарубіжних країн дуже розвинене у цьому напрямку, а держава лише допомагає суб'єктам господарювання розвиватись. Такі обставини склалися в тому числі й в ході історичного розвитку, що на сьогоднішній день достатньо ефективно впливає на розвиток самого ринку. Натомість в Україні основним законом який регулює діяльність холдингових компаній є Закон України "Про холдингові компанії в Україні" від 01.01.2016 року, який в свою чергу дуже обмежує діяльність холдингових компаній.

Світовий досвід підтверджує, що об'єднання підприємств у Холдингові компанії забезпечує розвиток підприємств, а країна в свою чергу отримує

справних платників податків, робочі місця, сировину та послуги які виробляє холдинг.

Питання холдингових компаній у своїх роботах досліджували такі вчені: І. В. Бейцун, О. М. Вінник, О. А. Воловик, С. М. Грудницька, М. Г. Ісакова, О. Р. Кібенко, Н. С. Кузнєцова, І.В. Лукач, Я.О. Менів, В. Г. Пєсков, М. Потюк, В. Д. Примаа, О. С. Семерак, Ю. В. Хахуліна, С. М. Хєд, Б. В. Шуба.

Мета дослідження. Метою дослідження роботи є аналіз правового становища холдингових компаній. Здійснення аналізу етапів створення, управління та функціонування холдингових компаній, дослідження нормативно - правової бази та визначення основних наявних проблем. Перспективи вдосконалення нормативно – правової бази в Україні.

Завдання дослідження. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- визначити основні поняття, що стосуються холдингових компаній в господарській діяльності;
- з'ясувати особливості холдингових компаній;
- розглянути правове становище холдингових компаній в Україні;
- визначити нормативно – правову основу регулювання діяльності холдингових компаній в Україні;
- проаналізувати світовий досвід щодо правового становища холдингових компаній у зарубіжних країнах;
- визначити перспективи імплементації та розвитку законодавства щодо регулювання холдингових компаній в Україні.

Об'єктом дослідження є механізм регулювання та правове становище холдингових компаній в Україні.

Предметом дослідження є правове становище холдингових компаній .

Методи дослідження Під час дослідження використовувалися такі загальнонаукові та спеціальні методи: аналізу, порівняльно-правовий,

діалектичний, історичний та узагальнення. Метод аналізу був використаний для вивчення предмету дослідження, його правового підґрунтя. За допомогою порівняльно-правового методу було здійснено порівняння правового статусу холдингових компаній в Україні та за законодавством інших держав. При застосуванні методу узагальнення було досліджено механізм створення, функціонування холдингових компаній.

Наукова цінність дослідження полягає у подальшій розробці доктринальних положень щодо правового становища холдингових компаній. Зокрема, елементи наукової новизни містяться у пропозиціях щодо вдосконалення законодавства України для належного врегулювання створення та функціонування холдингових компаній.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її положень в законотворчості, науковій діяльності, та у навчальному процесі. Проблемні аспекти правового становища холдингових компаній досліджувались у статті: Сиротенко Р.О. Правове становище та процес створення холдингових компаній у збірнику наукових статей студентів, Правов забезпечення підприємницької діяльності. : зб. наук. ст. студ., відп. ред. О.О. Бакалінська, О.М. Гончаренко, О.С. Можайкіна, О.О. Посикалюк. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018 – Ч. 2. – 156 с., С. 83-89.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, 2 розділів, 4 підрозділів, висновків та пропозицій. Повний обсяг роботи становить 51 сторінку.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ХОЛДИНГОВИХ КОМПАНІЙ

1.1. Поняття та ознаки холдингової компанії

Вбачаючи реалії сьогодення холдингові компанії стали невід'ємною частиною господарського процесу. А тому перш за все необхідно дослідити роль інституту господарського права. Саме господарське право невпинно регулює господарську діяльність суб'єктів господарювання.

Станом на сьогодні, відповідно до показників Фонду державного майна України, держава володіє корпоративними правами більш ніж у 30 холдингових компаніях [10]. Натомість у приватному секторі, з кожним роком кількість холдингових компаній зростає. Проте, такий ріст холдингових компаній у приватному секторі можна спостерігати скоріш за кордоном ніж в Україні. Так наприклад у США дуже популярними видом організаційно – правової форми є холдинг, частка таких компаній перевищує 45% від питомої ваги усіх суб'єктів господарювання[60].

Можна впевнено зазначити, що холдингові компанії загалом створюються у межах великого та середнього бізнесів. Як правило, таке об'єднання підприємств зумовлюється тим, що все важче стає регулювати окремі підприємства з окремими капіталами, загалом шляхи якими приходять до того, щоб об'єднати підприємства в одне можуть бути різними, однак на метою такого об'єднання є – акумулювання великого капіталу. Об'єднання виробництв різних підприємств та організацій може призвести до зменшення виробничих витрат та отримання більшого прибутку внаслідок ефективного розпорядження ресурсами[18].

Однак такі об'єднання підприємств та ресурсів у холдинг можуть відбуватися не тільки у межах середнього та великого бізнесів, а й у межах малого бізнесу, зменшуючи витрати та залучаючи інвестиції для розвитку свого виробництва.

Загалом Українські економісти визначають, що холдингові компанії – це лише форма об'єднання підприємств, метою яких є централізований розподіл капіталу і прибутку [32].

Достатньо різними шляхами підприємства приходять до того, щоб об'єднатися в один холдинг. Загалом окрім розподілу капіталу та прибутків керівники холдингів також й мали на меті зменшити ризики і відповідальність між господарюючими суб'єктами. Такий підхід також дуже розповсюджений та має свою логіку, адже знімаючи ризики з головної холдингової компанії і перенісши їх на інші компанії які входять до одного холдингового об'єднання підприємств можна зберегти основні засоби та капітал. Звісно, трапляються й випадки коли необхідно пожертвувати таким дочірнім підприємством, але така жертва дозволить зберегти основні засоби виробництва та мінімально вплине на основні засоби холдингової компанії.

Українським законодавством визначено поняття холдингової компанії у двох нормативно – правових актах: Господарський кодекс України та Закон України "Про холдингові компанії в Україні" від 01.01.2016 року.

У пункті 5 статті 126 Господарського кодексу України зазначається що, холдингова компанія – публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств (крім пакетів акцій, що перебувають у державній власності) [3].

В Українському законодавстві останнім часом все більше приділяється уваги поняттю холдингової компанії. Так українські дослідники дійшли висновку, що головним критерієм розмежування холдингових компаній від всіх інших організаційно – правових форм є поняття контролю. Як вже зазначалось вище – холдингова компанія – є головною компанією, яка у сукупності з дочірніми підконтрольними їй підприємствами утворює холдингову групу. При таких обставинах головним фактором який тримає всі підприємства разом є фактор контролю, який головна холдингова компанія здійснює над дочірніми та підпорядкованими їй підприємствами. Саме

наявність у головної компанії контролю і робить її холдинговою. А тому можна стверджувати, що холдингова компанія – це компанія яка не тільки володіє частками підприємств задля отримання прибутку від їхньої діяльності, а й ще компанія, яка володіє більшою частиною (контрольним пакетом) акцій, та здійснює контроль в управлінні та діяльності підконтрольних підприємств.

Також у частині 3 статті 126 Господарського кодексу України визначено, що вирішальна залежність між асоційованими підприємствами виникає у разі якщо між підприємствами встановлюються відносини контролю-підпорядкування за рахунок переважної участі контролюючого підприємства в статутному капіталі та/або загальних зборах чи інших органах управління іншого (дочірнього) підприємства, зокрема володіння контрольним пакетом акцій [3].

Проте у наведеній вище частині статті не визначено підстави такого володіння часткою у статутному капіталі підприємства, внаслідок чого саме й буде встановлюватись вжезазначений контроль.

Також слід розмежовувати поняття холдинг та холдингова компанія. Оскільки холдинг має під собою значення цілою системи, або сукупності підприємств, якими й керує холдингова компанія.

Враховуюче, що поняття холдингу було розглянуто вище, з вищезазначеного слід виділити такі ознаки холдингової компанії:

- Наявність головної компанії, яка здійснює контроль над дочірніми підприємствами у межах визначених законодавством.

Саме холдингова (головна) компанія є головним контролером та розпорядником контрольного пакета акцій.

- Холдингова компанія стоїть на чолі групи компаній.

Холдингова (головна) компанія регулює та розпоряджується всіма наявними активами які наявні і всіх підприємств, які входять у холдингову групу компаній.

- Холдингова компанія може впливати на всі прийняті рішення дочірньої компанією.

Холдингова компанія прямо або опосередковано володіє питомою частиною (контрольним пакетом) акцій всіх своїх дочірніх компаній, а тому може, у разі необхідності впливати на рішення прийняті дочірньою компанією.

- Холдингова компанія контролює діяльність дочірніх підприємств.

Для досягнення своїх цілей холдингова компанія прямо або опосередковано впливає на діяльність дочірніх підприємств у різний спосіб передбачений законодавством змушуючи дочірнє підприємство здійснювати необхідні дії.

- Холдингова компанія несе відповідальність за збитки, спричинені дочірньому підприємству.

Отже, холдинг – це компанія, що володіє контрольними пакетами акцій інших підприємств з метою здійснення по відношенню до них функцій контролю та управління

1.2. Особливості створення холдингових компаній за законодавством України

На відмінно від країн Європи та США в Україні інститут холдингових компаній почав розвиватись достатньо пізно. Впровадження такого інституту як «холдинг» вперше було визначено у Законі СРСР «Про підприємства в СРСР» від 04.07.1990 року, проте тоді законодавство дозволяло створювати дочірні підприємства з правом юридичних осіб [53].

Першим спеціалізованим нормативно – правовим актом, який регулював діяльність холдингових компаній був Указ Президента України «Про холдингові компанії, що створюються в процесі корпоратизації та приватизації» від 11.04.1994 року. Враховуючи те, що вищезазначений указ був одним з перших спеціалізованих нормативно – правових актів, він не достатньо широко регулював порядок створення та діяльності суб'єктів

господарювання, однак вже було визначено самі поняття дочірніх підприємств та самої холдингової компанії [54].

Поняття холдингових компаній потребувало значно ширшого законодавчого і практичного використання, та загалом потребувало комплексного підходу, який би законодавчо закріпив всі необхідні норми, що й відбулося вже у 1995 році у Господарському (комерційному) кодексі. У редакції Господарського часу фахівці влучно визначили значення асоційованих підприємств, які входять до однієї господарської організації і які між собою пов'язані економічними та організаційними відносинами. Також й було визначено, що одна – головна, тобто холдингова організація володіє часткою капіталу у дочірніх підприємствах та може впливати на іншу в результаті володіння цією ж часткою капіталу [57].

Однак, з 1995 року Господарський кодекс України вже неодноразово був відредагований, а процес регулювання та визначення правового становища холдингових компаній не визначений у повному обсязі до сьогоднішніх днів [11].

Однією із головних подій у сфері регулювання та визначення інституту холдингових компаній стало прийняття Закону України "Про холдингові компанії в Україні" 15.03.2006 підписаний Президентом України. Однак і цей Закон не вирішив значної кількості питань та проблем, які й наразі на явні у секторі холдингових компаній. Так, вищезазначений Закон є не дуже великим та охоплює невелику кількість питань. Вищезазначений закон визначає поняття холдингу та холдингової компанії, визначає процес їх створення та діяльності, однак лише у державному секторі, що в свою чергу залишає без відповіді науковців, які все ж чекали і покладали сподівання на врегулювання інституту холдингу й у приватному секторі [7].

Процес створення холдингових компаній та дочірніх підприємств холдингу в Україні є достатньо непростю процедурою, та потребує багато зусиль. У практичній площині холдингові групи створюються вже з існуючого бізнесу внаслідок його структуризації. Загалом мова йдеться про

великий бізнес, який утворився внаслідок приватизації, або ж виник у приватному секторі економіки внаслідок послідовного розвитку. Як правило такому бізнесу межі однієї юридичної особи стають дуже малими, а процес розвитку не зупиняється, тому й виникає необхідність у реструктуризації активів для їх ефективнішого використання. Нерідко трапляється так, що суб'єкт господарювання веде свою діяльність не тільки у межах одного напрямку, а ще й веде декілька видів діяльності, які не пов'язані між собою та можуть розгалужуватися не тільки у межах однієї країни.

Однією з причин об'єднання наявних підприємств у холдингову групу може бути прагнення бенефіціарів поліпшити роботу своїх підприємств внаслідок перерозподілу капіталу та контролюючих органів в тому й числі шляхом перерозподілу обов'язків та повноважень. Оскільки розвиток підприємств та холдингової компанії в цілому може потребувати значних інвестицій, структуру холдингу роблять економічно прозорою з метою залучення значних коштів шляхом інвестування.

Однією з особливостей холдингів, є те, що дочірні підприємства, які контролюються головною холдинговою компанією є досить самостійними підприємствами та як правило мають статус юридичної особи. Новостворювані організації можуть бути пов'язані між собою відносинами володіння а також договірними відносинами, або іншими [32 с. 43].

Треба відзначити, що створення холдингової групи слід відрізнити від створення дочірніх підприємств, які підпорядковуються вищезазначеній. Оскільки створення цілою холдинговою групи передбачає створення цілої системи з вже наявних підприємств, які так чи інакше залежать від однієї таке утворення називається первинним. Вторинним утворенням називається таке утворення, коли вже існуюча холдингова група приймає рішення про необхідність створення дочірнього підприємства в межах вже наявної групи підприємств, до якої її просто приєднують.

Зрозуміло, що сама холдингова компанія — це важлива, але недостатня частина групи, яка має включати як холдингову компанію, так і хоча б одне

дочірнє підприємство. До групи можуть входити, виходити, а також ліквідуватися дочірні підприємства, у самій групі може відбутися перерозподіл напрямків впливу. Якщо компанія хоче стати холдинговою, у неї немає іншого шляху, як установити контроль над іншим суб'єктом господарювання, таким чином перетворивши його на дочірнє підприємство. Кожне нове дочірнє підприємство вносить певні зміни до структури побудови економічних, фінансових та юридичних зв'язків між компаніями.

Незважаючи на те, що для створення холдингових груп характерним є поділ однієї юридичної особи на незалежні суб'єкти господарювання, досить популярними є й інші шляхи створення: заснування нових дочірніх підприємств, злиття, приєднання, придбання контрольних пакетів акцій, укладення договорів. Щодо останніх, то законодавство не встановлює, але й не заперечує можливість їх укладення.

Зрозуміло, що для створення холдингової групи перш за все необхідна наявність консолідуючого центру. У холдинговій групі таким центром є холдингова компанія. Майбутня холдингова компанія може створюватися як задовго до створення або приєднання дочірніх підприємств, так і одночасно з останніми. Зазвичай, перший випадок переважає. Спочатку засновується товариство, яке починає здійснювати свою господарську діяльність. Якщо ця діяльність є успішною і прибутковою, товариство розширяє масштаби виробництва шляхом заснування нових чи купівлі корпоративних прав існуючих суб'єктів господарювання. Таким чином створюються дочірні підприємства [33].

Холдингові групи можуть створюватися як спонтанно так і заплановано. Як правило, планово створюються холдингові групи у процесі реорганізації або послідовного придбання корпоративних прав. Останній спосіб застосовується великими холдинговими компаніями, оскільки для розвитку свого бізнесу їм необхідно постійно розвивати свою мережу.

Спонтанний спосіб організації холдингової групи переважно реалізується, коли бізнес перебуває на стадії початкового розвитку і

холдингова компанія робить спроби розширити бізнес для збільшення прибутків. Однак, як правило, у неї немає чіткого плану створення нових дочірніх підприємств, оскільки потрібен час, щоб побачити, чи є прибутковими вже створені холдингові компанії.

Холдингові групи можуть створюватися як внаслідок послідовного створення товариств так і внаслідок їх приєднання до основної групи. Яскравим прикладом першого способу є стратегія приєднання Ендрю Карнегі, який вів свою діяльність майже 130 років тому у США. Його стратегія полягала у тому, що, лише після того, як підприємство доводило свою прибутковість він приєднував його до основної групи компаній. Такі дії дозволяють мінімізувати всі значні витрати внаслідок неефективності одного підприємства у складі великої групи [58].

Одним з найяскравіших прикладів реорганізації структури є Nemiroff Холдинг. Оскільки компанія достатньо швидко почала розвиватись, необхідність її структуризації була очевидною, оскільки подальший розвиток всієї структури потребував еволюційних змін загалом в системі управління. Такі дії керівництва компанії були спрямовані на зміцнення українського підприємства у межах світового ринку та приведення моделі компанії у відповідність до міжнародних бізнес – структур. 10.03.2006 року зборами акціонерів групи компаній Nemiroff було ухвалено рішення про реорганізацію її структури управління та утворення Nemiroff Холдинг, куди увійшли у повному складі всі підприємства групи компанії Nemiroff. Організаційну структуру Nemiroff Холдинг становлять такі компанії: в Україні—керуюча компанія Nemiroff (Київ), «Алко Інвест» (Хмельницький), УВК Nemiroff (Немирів, Вінницька обл.), ДП «Немироффмедиа» (Київ); у Польщі — Nemiroff Polska (Варшава) [69].

В деяких випадках для створення холдингової групи необхідним є попереднє отримання дозволу на концентрацію відповідного органу – Антимонопольного комітету України або Кабінету Міністрів України, оскільки в процесі створення холдингової компанії можуть виникнути

проблеми які можуть розцінені Антимонопольним комітетом України як узгоджені дії.

Існує також поняття «антиконкурентні узгоджені дії», під якими розуміють узгоджені дії, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції.

Як вже зазначалось, узгоджені дії можуть бути дозволені відповідними органами Антимонопольного комітету України. Умовами для отримання відповідного дозволу є доведеність, що ці дії сприяють:

- вдосконаленню виробництва, придбанню або реалізації товару;
- техніко-технологічному, економічному розвитку;
- розвитку малих або середніх підприємств;
- оптимізації експорту чи імпорту товарів;
- розробленню та застосуванню уніфікованих технічних умов або стандартів на товари;
- раціоналізації виробництва.

В той же час, узгоджені дії не можуть бути дозволені органами Антимонопольного комітету України, якщо конкуренція суттєво обмежується на всьому ринку чи в значній його частині.

Однак, Кабінет Міністрів України може дозволити узгоджені дії, на які Антимонопольним комітетом України не було надано дозволу, якщо учасники узгоджених дій доведуть, що позитивний ефект для суспільних інтересів переважає негативні наслідки обмеження конкуренції [4].

З метою запобігання монополізації товарних ринків, зловживання монопольним (домінуючим) становищем, обмеження конкуренції органи Антимонопольного комітету України здійснюють державний контроль за концентрацією суб'єктів господарювання.

Концентрацією визнається:

1) злиття суб'єктів господарювання або приєднання одного суб'єкта господарювання до іншого;

2) набуття безпосередньо або через інших осіб контролю одним або кількома суб'єктами господарювання над одним або кількома суб'єктами господарювання чи частинами суб'єктів господарювання;

3) створення суб'єкта господарювання двома і більше суб'єктами господарювання, який протягом тривалого періоду буде самостійно здійснювати господарську діяльність, але при цьому таке створення не призводить до координації конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання, що створили цей суб'єкт господарювання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання;

4) безпосереднє або опосередковане придбання, набуття у власність іншим способом чи одержання в управління часток (акцій, паїв), що забезпечує досягнення чи перевищення 25 або 50 відсотків голосів у вищому органі управління відповідного суб'єкта господарювання.

Для здійснення концентрації необхідно попередньо отримати дозвіл Антимонопольного комітету України чи адміністративної колегії Антимонопольного комітету України. Такий дозвіл надається за умови, якщо концентрація не призводить до монополізації чи суттєвого обмеження конкуренції на всьому ринку чи в значній його частині. Дозвіл на концентрацію може надати і Кабінет Міністрів України за умови, якщо Антимонопольний комітет України не надав його, але позитивний ефект для суспільних інтересів зазначеної концентрації переважає негативні наслідки обмеження конкуренції [4].

В будь-якому випадку, дозвіл не може бути наданий, якщо обмеження конкуренції, зумовлені концентрацією, не є необхідними для досягнення мети концентрації або становлять загрозу системі ринкової економіки.

Холдингова компанія набуває статусу юридичної особи з дня її державної реєстрації в Державному реєстрі холдингових компаній України, який є невід'ємною частиною Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців.

Щож до створення дочірніх компаній. Існують чотири основних способи створення дочірніх підприємств:

- заснування дочірніх підприємств корпоративного типу;
- заснування дочірніх підприємств унітарного типу;
- перехід до холдингової компанії переважної участі в статутному фонді та/або загальних зборах чи інших органах управління дочірнього підприємства;
- реорганізація раніше створених суб'єктів господарювання в дочірні підприємства.

Відразу зауважимо, що Закон України «Про холдинги в Україні» передбачає особливий порядок створення холдингових компаній та їх корпоративних підприємств [5].

РОЗДІЛ 2. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ХОЛДИНГОВИХ КОМПАНІЙ

2.1. Світовий досвід правового регулювання організаційно-правових форм та видів холдингових компаній

При дослідженні правової природи холдингових компаній доцільно провести класифікацію цього поняття. Перш за все, це потрібно для того, щоб з'ясувати структуру цієї юридичної конструкції та визначити, які особливості правового регулювання притаманні тому чи іншому виду холдингової компанії [32 стр.59].

Загалом виділяють такі види холдингових компаній, які ми розглянемо окремо нижче:

- Залежно від ступеня контролю;
- Залежно від мети створення;
- Залежно від галузевої належності;
- Вертикальні та горизонтальні;
- За видами контролю (прямий і непрямий);

- Залежно від організаційної побудови;
- Залежно від територіальної ознаки;
- Залежно від титулу власності.

Залежно від ступеню контролю який холдингова (головна) компанія здійснює над дочірніми підприємствами можна виділити такі види холдингових компаній:

впливова холдингова компанію - підприємство, яке в силу закону має переважну участь у статутному капіталі залежного товариства або іншим шляхом може здійснювати вплив на прийняття рішень залежним підприємством. Частина 2 статті 126 Господарського кодексу України визнає такий зв'язок між впливовим і залежним підприємством простою залежністю, яка виникає в разі якщо одне з них має можливість блокувати прийняття іншим підприємством рішень, які мають прийматися відповідно до закону та/або установчих документів цього підприємства кваліфікованою більшістю голосів [3].

Практика законодавчого визначення впливових підприємств у законодавстві більшості країн СНД пішла шляхом встановлення кількісного критерію— 20% голосуючих акцій або установчого статутного капіталу. Такий підхід дозволяє найбільш вірогідно визначити відносини залежності між підприємствами, оскільки кількісний критерій є досить прозорим. В законодавстві США закріплено такий самий підхід, де асоційованими визнаються підприємства, які володіють щонайменше 10 та більше % голосуючих акцій. Однак кількісний критерій не завжди відповідає дійсному стану речей, оскільки в деяких випадках 10 чи 20 % не можуть впливати на прийняття рішення підприємством. І тому Господарський кодекс України, встановлює якісний критерій — можливість підприємства впливати на прийняття рішення залежним підприємством [71].

Контролююча холдингова компанія - підприємство, яке контролює діяльність дочірнього підприємства на підставі закону, договору або в силу

володіння контрольним пакетом акцій чи більшістю від загальної кількості акцій.

У Господарському кодексі України таке підприємство так і називається - контролююче.

Батьківська холдингова компанія - підприємство, яке володіє 90 % і більше статутного фонду дочірніх підприємств. В законодавстві України відповідного аналогу немає, хоч ця конструкція використовується для позначення контролюючого господарського товариства щодо унітарних дочірніх підприємств та дочірніх підприємств однієї особи. Прикладом батьківської компанії може бути господарське товариство стосовно дочірнього підприємства, що створене в порядку Закону України «Про господарські товариства».

Залежно від мети створення, яку перед собою ставлять володільці холдингової компанії можна виділити такі види:

чистий холдинг - створюється з метою фінансового контролю і управління стосовно дочірніх підприємств.

змішаний холдинг - усі дочірні підприємства здійснюють виробничу діяльність, яка контролюється холдинговою компанією, що створювалася саме з метою господарського контролю над ними.

Якщо чисті холдинги створюються з метою володіння контрольними пакетами дочірніх підприємств, то змішані холдинги можуть здійснювати контроль над дочірніми підприємствами в буд – який спосіб, передбачений законодавством. Головною метою створення чистих холдингів є інвестиційна діяльність, а виробничих холдингів — контроль і управління господарською діяльністю дочірніх підприємств. Чисті холдинги створюються переважно у сфері великих підприємств, а сферою застосування конструкції змішаних холдингів є як великі, так і середні підприємства.

Залежно від галузевої належності. Враховуючи те, що холдингові компанії здійснюють свою діяльність у різних напрямках можна виділити такі вили холдингових компаній: галузеві та міжгалузеві холдингові компанії.

До **галузевих** холдингів можна віднести компанії, що діють у різних сферах та на різних етапах виробництва, проте метою таких холдингів є досягнення загальної цілі, тобто всі ресурси направлені на виробництво одного ресурсу.

Міжгалузеві холдингові компанії — холдингові компанії, дочірні підприємства яких функціонують у різних галузях господарювання. Такі підприємства діють і різних напрямках, холдингові компанії міжгалузевої спрямованості можуть як займатись будівництвом так і надавати рекламні послуги.

Залежно від інтеграції холдингові компанії поділяють на **вертикальні та горизонтальні**. Вертикальними і горизонтальними можуть бути лише холдингові групи.

Вертикальна інтеграція в холдинговій групі присутня там, де до холдингової компанії послідовно приєднуються підприємства чи отримується контроль над компаніями, що об'єднані одним видом бізнесу. Така інтеграція, наприклад, має місце у групі «Приват», яка провадить свою діяльність у таких сферах економіки, як фінанси сектор, гірничорудна промисловість, металургія, експортно - імпорتنі операції, готельно – ресторанний напрямок.

При **горизонтальній** інтеграції об'єднуються підприємства єдиного технологічного циклу або одного профілю. Прикладом такого виду інтеграції слугує акціонерна холдингова компанія «Укрнафтопродукт» в [50].

За видами контролю (прямий, непрямий).

Оскільки холдингова компанія повинна впливати на всі дочірні підприємства, які їй підпорядковуються, вона повинна здійснювати контроль. Контроль може бути двох видів – **прямий і непрямий**. **Прямим** контролем

називають такий вид контролю коли холдингова компанія безпосередньо володіє акціями дочірніх підприємств та впливає на їх дії прямо від свого імені, що у передбачено у частині 3 статті 126 Господарського кодексу України. **Непрямий вид контролю** – може здійснюватись холдинговою компанію опосередковано через інші компанії які володіють частками дочірніх підприємств, або через керуючий склад, який підпорядковується безпосередньо холдинговій компанії. У такому випадку весь вплив, який холдингова компанія здійснює на дочірні підприємства здійснюється від імені інших осіб, або підприємств [3].

Залежно від організаційної побудови.

Залежно від організаційної побудови та наявності субординації у холдинговій групі можна виділити основний і проміжні холдинги.

Основний холдинг — це господарська організація, що є верховною холдинговою компанією стосовно всіх учасників групи. Частина 3 ст. 126 ГК не забороняє дочірнім компаніям певної холдингової компанії бути холдинговими компаніями стосовно інших дочірніх компаній. Однак останні не визнаються дочірніми щодо першої холдингової компанії. Для уникнення спроби завуалювати фактичну сутність підприємства визнання таких підприємств, відповідно, холдинговими і дочірніми є важливим кроком. В економіці України досить часто будуються такі субхолдинги. Економічно розвиненим підприємствам, до яких належать великі холдингові компанії, як правило, не вистачає одного корпоративного центру, і група компаній починає дробитися на субхолдинги за галузевою ознакою. Яскравий приклад цього — корпорація «Систем Кепітал Менеджмент» (далі — СКМ), яка додатково створює субхолдингові компанії під кожний напрям діяльності. Наприклад, «СКМ Фінанс» — структура СКМ у сфері банківських послуг і страхування об'єднує інтереси у фінансовому секторі та контролює два банки і дві страхові компанії [74].

Конструкція субхолдингу передбачена в англійському Акті про компанії 1985 року. Вважаємо, що українському законодавцю варто було б запозичити такий досвід [12].

Залежно від територіальної ознаки.

Залежно від територіальної ознаки можна виділити **національні** та **міжнаціональні** холдингові компанії. Національні холдингові компанії працюють переважно на території України. Це не означає, що вони не взаємодіють з іноземним елементом через укладення зовнішньоекономічних контрактів, однак і сама компанія, і її дочірні підприємства мають місце знаходження в одній і тій самій державі. І навпаки, міжнаціональна холдингова компанія розташовується у межах декількох країнах.

Залежно від титули власності.

Холдингові компанії також можна розділити на титули власності.

Приватні холдингові компанії - майно таких компаній належить власникам на праві приватної власності.

Державні холдингові компанії - майно таких компаній належить відповідно державі.

Також можуть існувати й **комунальні холдингові компанії**. В Україні немає особливостей в регулюванні правового статусу холдингових компаній, що створюються в комунальному секторі. Натомість у США комунальна сфера діяльності холдингових компаній врегульована доволі детально. З огляду на викладене необхідно окремо врегулювати правовий статус комунальних холдингових компаній через їх особливий статус, розробити зміни до законодавства щодо регулювання комунальної сфери [63].

Не слід й забувати про досвід зарубіжних країн. Так наприклад виникнення холдингових компаній у США пов'язують з прийняттям антитрестового закону Шермана, який називався «Акт, що має на меті захист торгових і комерційних інтересів від незаконних обмежень та монополій» 1980 року, і можливостями його обходу, оскільки холдингові компанії були

формально самостійними юридичними особами, що не входили до єдиного об'єднання. Існують різні підходи щодо визначення часу і місця виникнення асоційованих підприємств. Більшість українських вчених називають 1889 рік, коли у Нью - Йорку було прийнято закон, який дозволив створювати корпорації заради однієї мети: володіння акціями інших компаній. Однак деякі американські вважають, що виникнення холдингових компаній відбулося набагато раніше. Відповідно до дослідження, що проводив концерн Money Harvest у 1998 роки, перші холдингові компанії з'явилися близько 1830 р. серед залізничних компаній, а потім, 1830 року, виникають телеграфні та телефонні холдингові компанії, такі як Western Union та the American Bell Telephone, що були предками сучасного холдингового гіганта AT & T. Із зазначеного випливає, що прийняття законодавства про антитрести не зумовило виникнення холдингових компаній, а лише популяризувало вже давно існуючий інститут холдингу і залежних підприємств, а їх виникнення було продиктовано насамперед економічними умовами розвитку великих корпорацій. Американські юристи визначають поняття холдингових компаній (holding company) таким чином: «Корпорація, при володінні акціями іншої корпорації, може мати такий процент акцій іншої корпорації, який дозволяє першій контролювати операції останньої. У такому випадку перша компанія називається холдинговою, а інша — дочірньою, або тією, що управляється» [68].

У США поділ асоційованих підприємств на види відбувається залежно від процентної участі в статутному капіталі холдингової компанії, яка визначається в кожному штаті в Акті про бізнес корпорації штату по-різному. Узагальнюючи, можна виділити такі види залежних від холдингової компанії підприємств у США: афілійована особа— будь-яка особа, що прямо чи непрямо через одного чи двох посередників контролюється обумовленою особою; асоційована особа — будь-яка особа, 10% голосуючих акцій якої прямо чи непрямо контролюються чи тримаються іншою особою; дочірня особа — будь-яка особа, більшістю голосуючих акцій якої прямо чи непрямо

володіє інша особа, і, як правило, для цього необхідно володіти 50% голосуючих акцій такої компанії.

Голосуючий пакет акцій за законодавством США — це кількість акцій, що у своїй сукупності можуть брати участь у виборах директорів. Повністю залежною дочірньою компанією визнається компанія, 95% голосуючих акцій якої прямо чи непрямо контролюються чи утримуються іншою особою, яка визнається батьківською; якщо це банк, то ця кількість дорівнює 75% [66].

В США поняття дочірньої компанії, як правило, пов'язано з володінням контрольним пакетом акцій, тоді як, наприклад, у Німеччині чи Англії застосовуються й інші фактори при визначенні цього поняття. У США банківською холдинговою групою визнається корпорація, якій належать 25% голосуючих акцій одного чи більше банків і яка контролює у будь-який спосіб вибори більшості ради директорів банку чи попечителя банку. Рада керуючих Федеральної резервної системи США встановила, що корпорація справляє контрольний вплив на менеджмент чи органи банку [64].

Визнання групи компаній одним суб'єктом господарських (комерційних) відносин тягне, відповідальність холдингової компанії за боргами дочірньої. Однак як американські, так і англійські суди не пішли шляхом безумовного притягнення до відповідальності холдингів за боргами їх дочірніх компаній. У цьому випадку в американській моделі застосовується індивідуальний підхід. «Підняття корпоративної завіси» є феноменом прецедентного права в США, оскільки, законами штатів передбачена абсолютність обмеженої відповідальності холдингових компаній. Як відомо, вітчизняний законодавець пішов шляхом закріплення відповідальності холдингових компаній перед дочірніми підприємствами [34]. Вказана норма встановлює, що, якщо з вини холдингової компанії дочірнім підприємством укладено не вигідні для нього угоди або операції, то холдингова компанія повинна компенсувати завдані дочірньому підприємству збитки. Останні відшкодовуються лише дочірньому

підприємству, над яким здійснюється прямий контроль. Проблемність такої відповідальності вже розглядалася в українській юридичній літературі. Сучасне англійське законодавство про групи компаній, порівняно з початковим варіантом, істотно змінилося під впливом європейського законодавства. Згідно зі змінами, які були внесені в Акт про компанії у 1985 року, 1989 року з метою приведення англійського законодавства у відповідність до вимог Європейського Співтовариства, під терміном дочірньої компанії тепер розуміється дочірня компанія іншої компанії, яка є холдингом стосовно першої, якщо виконується хоча б одна з умов:

- а) компанія утримує будь-яку більшість голосів в іншій компанії;
- б) компанія здійснює контроль над процесом голосування на засіданні ради директорів іншої компанії;
- в) компанія є одним із членів компанії і контролює самостійно чи спільно з іншими акціонерами чи членами, у силу укладення з ними угоди, будь-яку більшість голосів іншої компанії;
- г) компанія є дочірньою компанією іншої компанії, яка, в свою чергу, є дочірньою компанією іншої компанії, яка і є холдинговою і має право визначати діяльність першої компанії.

На сьогоднішній день таке визначення холдингової компанії є одним із найбільш повних у законодавстві зарубіжних країн. При створенні групи компаній нормальним явищем є контроль холдингової компанії над дочірньою, яка, у свою чергу, контролює інше дочірнє підприємство.

В Акті про компанії 1985 року міститься положення щодо змісту «договору про контроль», під яким розуміється «контракт у письмовій формі, який підтверджує права [12]:

- а) передбачені в авторизованому будь-яким способом статуті чи договорі дочірнього підприємства, у відповідності до яких ці права може бути реалізовано;
- б) право, за яким дочірнє підприємство утворено.

За допомогою такого контракту холдингова компанія може справляти вплив на управлінські і фінансові органи дочірнього товариства. Такий приклад є ще одним свідченням необхідності включення до переліку випадків утворення дочірнього підприємства випадок, про який уже йшлося в літературі.

Англійському праву відомий і такий інститут, як 100 відсоткова дочірня компанія. Більше того, господарські відносини з такою компанією для холдингової компанії мають деякі пріоритети. Наприклад, не вважається угодою щодо майна, яке має велику ціну, угода між холдинговою компанією та однією з її дочірніх компаній зі 100 відсотковою участю або між дочірніми компаніями, 100% акцій яких належать одній і тій самій холдинговій компанії. І це зрозуміло, оскільки в даній ситуації холдингова компанія має у власності корпоративні права на всю дочірню компанію, а відтак, остання фактично перетворюється у щось на зразок філіалу, але зберігає статус юридичної особи [12].

Згідно з положеннями Акту про компанії 1985 року дочірня компанія, як правило, не може бути членом холдингової компанії. Серед інших питань Акт про компанії Англії регулює порядок видачі позик між холдинговою та дочірніми компаніями та порядок проведення фінансового та виробничого контролю холдингової компанії над дочірньою. Щодо проблеми відповідальності холдингової компанії за боргами дочірніх підприємств, то англійське законодавство і доктрина виходять із того, що: кожна компанія є відокремленою юридичною особою; її акціонери несуть обмежену відповідальність незалежно від того, який процент акцій їм належить; кредитори певної компанії мають право подавати позови лише проти цієї компанії, а директори компанії мають діяти лише в інтересах своєї компанії [12].

Проте у країнах Європи 70% підприємств входять до різних груп компаній. Правова система ЄС поділяється на дві складові: національне

законодавство країн-учасниць ЄС і загальноєвропейське законодавство. Рівень розвитку національного законодавства стосовно груп компаній чи холдингових компаній різний. Наприклад, у Німеччині концерне (право концернів) право добре розроблене, воно спирається і на власні історичні традиції, і на ґрунтовну наукову розробку проблеми. В інших європейських країнах відповідне законодавство не отримало такого розвитку з ряду причин, у тому числі через відносно низький рівень концентрації капіталу [28].

Різноманітні види об'єднання капіталів підприємств є досить поширеними в Німеччині. Хоча поняття холдингової компанії не вживається в її законодавстві, однак конструкція пов'язаних підприємств є близькою до першої. У німецькій юридичній літературі підприємницькі групи розглядаються як види об'єднань, у котрих одні суб'єкти є залежними від іншого і можуть впливати на його діяльність внаслідок певного юридичного факту. Це такі «монстри бізнесу», як Фольксваген група, Мерседес Бенц, Сіменс. У Німеччині такі підприємницькі об'єднання називаються пов'язаними підприємствами, чільне місце серед яких займають концерни. Згідно з положеннями Акціонерного закону Німеччини пов'язані підприємства — це самостійні у правовому аспекті підприємства, що перебувають в управлінні власників більшої частки участі, а також підприємствами, що беруть участь з більшістю голосів, а також залежними та головними підприємствами, що входять до концерну або є сторонами в підприємницькому договорі. Головуюче підприємство є Концерном-матір'ю, а підпорядковане — Дочірнім товариством. З юридичним статусом груп німецька наукова література пов'язує таку правову категорію, як конфлікт концерну. Через наявність між підприємствами концерних зв'язків дочірні підприємства не є повністю автономними і не можуть задовольнити всі свої інтереси, оскільки повинні підкорятися загальному інтересу концерну: участь у діяльності дочірнього підприємства повністю вирішується материнським підприємством, але в рамках підприємницького договору [28].

Існують два види концерну. **Першим є договірний концерн** (Unternehmensvertrag), в якому дочірнє товариство передає материнському товариству частину свого прибутку для управління; в свою чергу, материнське товариство надає дочірньому певні привілеї або проценти від прибутку. У такому концерні відбувається обмін взаємними привілеями, що робить таку конструкцію привабливою як для дочірнього, такі материнського підприємства. У певні строки акціонерам дочірнього товариства має бути надана інформація про те, що їх товариство підписало договір, який можна укласти лише у випадку, коли за нього проголосувало 2/3 від більшості голосів акціонерів.

Другим видом є фактичний концерн (faktisch Konzern), який створюється не на підставі договору, а в силу належності переважного пакета акцій дочірнього товариства материнському товариству. В такому концерні не треба укладати договору, оскільки відносини контролю-підпорядкування між підприємствами складаються на основі фактичних обставин [72].

2.2. Холдингові правовідносини та відповідальність суб'єктів холдингу

Холдингові правовідносини можна визначити, як врегульовані нормами права господарські відносини, що виникають у сфері взаємодії учасників холдингової групи, яка впливає з контролю холдингової компанії над її дочірніми підприємствами, а також відносини учасників холдингової групи з іншими особами, які характеризують належність їх до холдингової групи. Суб'єктами холдингових правовідносин є холдингова компанія, її дочірні та залежні підприємства, а також інші особи, що вступають у холдингові правовідносини. Об'єктом є контроль холдингових компаній над дочірніми підприємствами, а зміст складають права та обов'язки холдингової компанії, дочірніх підприємств і третіх осіб, що виникають у процесі здійснення контролю. Таким чином, до змісту холдингових правовідносин входять не тільки управління основною організацією діяльності дочірніх організацій групи, вважає І. В. Бейцун, а й відносини із створення

холдингової групи, ведення консолідованої бухгалтерської звітності, у сфері захисту економічної конкуренції та відносини, що складаються між державною холдинговою компанією та відповідними органами державної влади, що є суб'єктами управління об'єктами державної власності [14].

Правовідносини можна визначити як суспільні відносини, врегульовані нормами права. Наповнення ознаками цього багатозначного поняття в працях різних науковців відбувається по - різному. Зважаючи на це визначення можна виділити деякі особливості холдингових правовідносин. По-перше, холдингова компанія та її дочірні підприємства володіють взаємними правами і несуть взаємні обов'язки. Наприклад, холдингова компанія має право брати участь в управлінні справами дочірнього підприємства за рахунок переважної участі в загальних зборах чи інших органах управління дочірнього підприємства.

Реалізуючи це право, холдингова компанія може брати участь у загальних зборах дочірнього підприємства і обирати членів на глядової ради, а також утворювати і відкликати виконавчий чи інший орган товариства, затверджувати річну фінансову звітність, розподіл прибутку і збитків товариства, або вирішувати інші питання дочірнього акціонерного товариства, віднесені до компетенції загальних зборів у силу закону чи статуту товариства.

Разом з тим, холдингова компанія несе певні обов'язки, наприклад, компенсувати завдані дочірньому підприємству збитки, якщо з вини контролюючого підприємства дочірнім підприємством було укладено не вигідні для нього угоди або операції.

З іншого боку, у дочірнього підприємства зберігаються правомочності юридичної особи, господарської організації. Однак через те, що дочірнє підприємство підконтрольне холдинговій компанії, воно має виконувати її рішення, прийняті через управлінські органи самого дочірнього підприємства або іншим чином, передбаченим статутом чи договором.

Холдингові компанії здійснюють свої повноваження в силу закону, зокрема положень Господарського кодексу України, а також інших спеціальних норм права, що регулюють відносини, в яких безпосередньо беруть участь холдингова компанія та її дочірні підприємства. Деякі відносини, які фактично виникають між холдинговими компаніями та її дочірніми підприємствами, не врегульовані законодавством. Це, наприклад, підписання договору про встановлення контролю холдингової компанії над її дочірніми підприємствами, яке не передбачено законодавством, але й не забороняється ним. Укладення договору про встановлення контролю не суперечить чинному законодавству, оскільки положення Господарського кодексу України серед підстав виникнення господарських зобов'язань передбачає укладення угод, не передбачених законом, але таких, які йому не суперечать.

Специфічним правовим засобом, спрямованим на те, щоб приписи закону реалізовувалися у практичній діяльності, є встановлений у правовідносинах зв'язок прав та обов'язків. У холдингових правовідносинах цей зв'язок простежується досить чітко наприклад застосування субсидіарної відповідальності холдингової компанії перед кредиторами дочірнього підприємства, якщо останнє з вини контролюючого підприємства опиниться у стані неплатоспроможності і буде визнано банкрутом. Треба зауважити, що саме в господарських відносинах реалізуються як інтереси учасників господарської діяльності, так і інтереси суспільства. У даному випадку такими є правовідносини щодо захисту економічної конкуренції і обмеження монополізму відповідно до Закону України «Про захист економічної конкуренції» [4].

Особливість норм господарського права як комплексної галузі права визначається професійною господарською діяльністю, у процесі якої виникаютьв тому числі і майнові відносини і організаційні, пов'язані із самоорганізацією, координацією. Холдингові відносини можна віднести до організаційних відносин, однак не варто ігнорувати їх майновий елемент,

адже корпоративні відносини щодо виплати дивідендів акціонерам мають майновий характер.

Не треба забувати, що цивільне право складається з норм однієї галузі та регулюється на засадах юридичної рівності суб'єктів майнових та особистих немайнових відносин. Цивільний кодекс України та наука цивільного права виходять із того, що цивільно – правові відносини складаються між юридично рівними учасниками. Звідси ми вважаємо, що холдингові відносини не можна віднести до цивільних, як це стверджує І. В. Бейцун. Віднесення корпоративних відносин, що характеризуються нерозривним поєднанням майнових і організаційних елементів до предмета регулювання цивільного законодавства призводить до ігнорування основоположної норми Цивільного кодексу України, згідно з якою цивільним законодавством регулюються особисті немайнові відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. У сфері приватно – правових союзів, що виникають на добровільній основі між юридичними особами, норми цивільного права за своїм характером значною мірою отримують особливе забарвлення, що відрізняє їх від іншої маси цивільно – правових норм та наділяє їх у деяких відношеннях рисами, які притаманні здебільше публічно – правовим нормам. Можна стверджувати, що за останні більш як сто років ці норми набули ще більш яскравого публічно – правового забарвлення, що дає нам підстави віднести їх до норм господарського права [14].

Відносини між холдинговою компанією та її дочірніми підприємствами — це відносини контролю одного суб'єкта господарювання над іншими. Відносини між ними будуються не на засадах рівності, а на принципах панування та підкорення. Фактично йдеться про підкорення волі однієї юридичної особи волі іншої. Недоречно було б стверджувати, що холдингові відносини зовсім не регулюються нормами цивільного права.

Основні положення про правовий статус юридичних осіб щодо укладення договорів між холдинговою компанією та її дочірніми

підприємствами стосуються цих суб'єктів, як і будь-яких учасників цивільних відносин. Але специфіка правового регулювання цих суб'єктів зумовлена саме їх господарською природою.

Перед тим, як дати характеристику холдинговим правовідносинам як господарським, треба провести відмежування їх від адміністративних відносин. За теорією адміністративного права в адміністративно – правовому відношенні однією із сторін завжди є офіційний та уповноважений орган виконавчої влади. У холдингових відносинах в середині групи немає такого суб'єкта, як орган виконавчої влади. У зовнішніх відносинах останній може бути присутнім, але далеко не в усіх випадках. Не зважаючи на юридичну нерівність суб'єктів холдингової групи з точки зору права вони є юридично самостійними суб'єктами підприємницької діяльності. Хоча залежна особа, порівняно з традиційною юридичною особою, не є більше сукупністю власників капіталу, що функціонує у даній юридичній особі. Контролює і залежне підприємства все одно формально залишаються незалежними.

Господарсько – правова концепція визначає господарські відносини як «відносини між господарюючими суб'єктами та органами управління, що виникають і функціонують у процесі організації і безпосереднього здійснення господарської діяльності». Такими відносинами і є відносини між холдинговою компанією та її дочірніми підприємствами, оскільки холдингова компанія фактично управляє діяльністю дочірніх підприємств у процесі організації і безпосереднього здійснення господарської діяльності. За останнє століття відбулася велика трансформація концепції юридичної особи. Раніше залежність між юридичними особами була, скоріше, винятком, ніж правилом. Постає питання, до якого виду господарських відносин можна віднести холдингові правовідносини, адже відповідно до Господарського кодексу України сферу господарських відносин становлять господарсько – виробничі, організаційно – господарські та внутрішньо – господарські відносини. Під організаційно – господарськими відносинами розуміються відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами

організаційно – господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю. У системі господарських зобов'язань Господарський кодекс України визначає господарські зобов'язання, що виникають у процесі управління господарською діяльністю між суб'єктом господарювання та суб'єктом організаційно – господарських повноважень, у силу яких зобов'язана сторона повинна здійснити на користь другої сторони певну управлінсько – господарську дію або утриматися від певної дії, а управнена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку. На жаль, поняття суб'єкта господарських повноважень Господарський кодекс України не дає. Деякі науковці визначають суб'єктів організаційно – господарських повноважень через їх органи управління та посадових осіб, до компетенції яких входить прийняття управлінських рішень. Коло суб'єктів організаційно – господарських повноважень ми можемо визначити, керуючись статтею 176 Господарського кодексу України. Зважаючи на це визнання суб'єктами організаційно – господарських повноважень лише органів і посадових осіб власне суб'єкта є занадто обмеженим. Така позиція законодавця є виправданою, оскільки холдингова компанія може вимагати від дочірнього підприємства здійснити певні організаційні дії. Частина 1 статті 173 Господарського кодексу України під організаційно – господарським діями визначає виконання роботи, передачу майна, сплату грошей, надання інформації [3]. У нашому випадку це може бути, наприклад, одержання інформації про діяльність товариства в порядку, визначеному установчим документом.

Холдингова компанія може здійснювати управління діяльністю дочірнього підприємства аж до надання обов'язкових для виконання вказівок, а отже, її правомочності щодо дочірнього підприємства є більш широкими порівняно з правомочностями інших учасників товариства. Таким чином, ми з'ясували, що холдингові відносини мають ознаки організаційно – господарських відносин.

Холдингові відносини мають характер корпоративних. Деякі представники цивілістичної школи визначають корпоративні відносини як цивільні незважаючи на те, що Цивільний кодекс України не дає визначення ні корпоративних відносин, ні корпоративних прав. Натомість, частина 1 статті 167 Господарського кодексу України тлумачить права особи, частка якої визначається у статутному фонді суб'єкта господарювання, як корпоративні права, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. Представниками науки господарського права відстоювалася позиція щодо домінування в корпоративних відносинах господарського елемента з таких підстав: поєднання в корпоративних відносинах елементів майнового та організаційного характеру; виникнення корпоративних відносин не лише між самостійними суб'єктами права, а й між органами; побудова корпоративних відносин за вертикаллю. Таким чином, холдингові правовідносини підпадають під ознаки корпоративних відносин як підвиду господарських відносин. У законодавчому визначенні йдеться саме про права, які впливають з участі особи у статутному фонді, тоді як холдингові відносини можуть виникати як через таку участь, так і через переважну участь холдингової компанії в органах управління дочірнього підприємства [18]. На основі такого законодавчого визначення ми могли б дійти висновку, що корпоративні відносини притаманні холдинговим правовідносинам лише у випадках, коли вони виникають через переважну участь у статутному фонді дочірнього підприємства. Подібного підходу дотримуються і деякі науковці, які вважають, що корпоративні правовідносини виникають між учасниками корпорації або учасниками і самою корпорацією, що обумовлює класифікацію корпоративних правовідносин за їх суб'єктним складом на зазначені види правовідносин. Корпоративні відносини можна розуміти у вузькому і широкому значеннях. Щодо вузького значення корпоративних

відносин, то у науковців немає одностайної думки з цього питання. Згідно з позицією О. М. Переверзева, корпоративні відносини — це внутрішні організаційно – господарські відносини, що складаються у процесі управління господарською діяльністю між корпоративними суб'єктами господарювання і суб'єктами організаційно – господарських повноважень — засновниками (учасниками) і уповноваженими ними органами. У даному визначенні йдеться виключно про корпоративні відносини, передбачені чинним законодавством.

При визначенні корпоративного права треба виходити з того, що його предметом є система норм, які встановлюються органами управління корпорації та охороняються силою корпоративного примусу. Широкого підходу дотримується науковці, які визначають корпоративне право як галузь права, що регулює суспільні відносини, які виникають між учасниками, юридичними особами та їх органами у зв'язку зі створенням, управлінням та припиненням юридичних осіб. Ці протилежні думки є складовими широкого підходу до розуміння корпоративних відносин. Тобто корпоративні відносини, що є предметом корпоративного права, виникають з приводу створення юридичної особи та її функціонування — між засновниками та створеною організацією, такої ж думки й Вінник О.М. Таким чином, відносини між холдинговою компанією і дочірнім товариством можна визначити як відносини між засновниками і новим суб'єктом господарювання відповідно [17].

Водночас, постає питання, чи будуть корпоративними відносини між холдинговою компанією і дочірнім товариством, які уклали договір про залежність? Адже засновники дочірнього підприємства залишаються тими, що були й до укладення договору, але в силу такого договору холдингова компанія має право вести управління справами дочірнього підприємства.

Такі відносини не можна визнати корпоративними, якщо дотримуватися закону, оскільки права холдингової компанії на частку в статутному фонді дочірнього товариства у такий спосіб не виникає. Частка

особи в статутному фонді господарської організації визначається корпоративними правами, відповідно Господарського кодексу України, якщо розуміти корпоративні відносини в широкому значенні, то будь-які відносини, пов'язані з управлінням справами господарської організації, є корпоративними. Сфера корпоративних прав у холдингових відносинах має значну вагу. Це, передусім, відносини з приводу участі холдингової компанії в статутному фонді дочірнього підприємства, положення щодо проведення загальних зборів Акціонерних товариств, питання ліквідації дочірнього товариства. Але відносини, пов'язані з діяльністю холдингових компаній, не обмежуються сферою внутрішніх відносин з дочірніми підприємствами. Наприклад, холдингові компанії і холдингова група в цілому можуть бути учасниками відносин у сфері антимонопольного регулювання відповідно до Закону України «Про захист економічної конкуренції» [4].

Холдингова компанія також виступає суб'єктом податкових відносин. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» під терміном «холдингові компанії» розуміє юридичних осіб, які є власниками інших юридичних осіб або здійснюють контроль над такими юридичними особами як пов'язані особи відповідно до цього Закону [5].

На думку І. Бейцун, холдингові відносини виникають лише у разі наявності права головної компанії на управління діяльністю дочірніх юридичних осіб на основі участі в їх капіталі або володіння акціями. Проте, зведення об'єкта холдингових відносин до управління є їх звуженням, оскільки відносини із створення холдингової групи, відповідальності холдингової компанії, ведення бухгалтерського обліку та конкурентні відносини не входять до сфери управління. При цьому І. Бейцун розширяє об'єкт правовідносин, зводячи його до впливу управляючого суб'єкта на діяльність дочірніх осіб, оскільки вплив є складовою як управління, так і контролю [14].

Вплив можна визначити як владу, авторитет, дію, що справляється на когось, а отже, кожний акціонер так чи інакше може впливати на долю

акціонерного товариства (шляхом голосування, продажу акцій — іноді для досягнення контролю над підприємством достатньо додатково придбати хоча б одну акцію). Таким чином, вплив є широким поняттям, і в контексті визначення об'єкта холдингових відносин його недоречно використовувати, а доцільніше виходити з того, що об'єктом холдингових відносин є контроль.

Холдингові відносини можна поділити на внутрішні (що складаються у системі холдингових груп) і зовнішні (між учасниками холдингової групи та іншими особами).

Внутрішні відносини складають значний обсяг усіх холдингових відносин. Це відносини щодо: створення дочірнього підприємства; затвердження його статуту; управління дочірнім підприємством; складання консолідованої бухгалтерської звітності. Їх суть полягає в субординації дій учасників холдингової групи, за якої головна компанія наділена правом визначення найважливіших управлінських та господарських рішень для інших учасників холдингової групи.

До **зовнішніх** холдингових відносин належать такі, що виникають між учасниками холдингової групи та іншими суб'єктами у процесі діяльності холдингової групи. Слід зазначити, що до перших належать не всі відносини з іншими особами, оскільки їх надзвичайно багато, і серед них є відносини, що мають суто цивільну, фінансову, господарську або адміністративну природу (наприклад укладення договорів, сплата податків тощо) і притаманні всім суб'єктам господарювання. Зовнішні холдингові відносини виникають з безпосередньої діяльності холдингової компанії або дочірнього підприємства як учасника холдингової групи. До таких випадків можна віднести: відносини у сфері обмеження монополізму та захисту суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції; податкові відносини; відносини за участю органів державної влади у процесі створення та діяльності державних холдингових компаній; відносини з кредиторами дочірнього товариства, які виникають у випадках, передбачених законом або статутом. Таким чином, зовнішні відносини є складовою відносин, в які

вступає холдингова компанія. Не можна й погодитись з тим, що зовнішні холдингові відносини з іншими суб'єктами підприємницької діяльності не мають достатньої своєрідності, яка дозволяє виділити їх в окрему групу холдингових відносин. Специфіка зовнішніх холдингових відносин дозволяє виділяти їх в окрему групу.

Існує ще один вид відносин, притаманний саме холдинговій групі, — це **відносини між дочірніми підприємствами**. Науковці, наголошуючи на тому, що горизонтальні відносини між дочірніми товариствами холдингової групи мають усі ознаки цивільно – правових, доходять висновку, що через свою специфіку вони є холдинговими. Це твердження є правильним, однак з деякими застереженнями. Учасники холдингової групи дійсно пов'язані між собою по горизонталі низкою господарських відносин, які оформляються низкою договорів: купівлі-продажу; поставки; підяду; надання експедиторських, транспортних рекламних, юридичних, бухгалтерських та інших послуг, різноманітних послуг з виконання робіт тощо. Зрозуміло, що такі відносини не мають холдингової специфіки і є звичайними цивільними або господарськими відносинами, залежно від виду договору.

Не можна не погодитися з тим, що через укладення таких договорів учасники холдингової групи проводять єдину господарську політику, яка визначається холдинговою компанією. Отже, учасники завжди тією чи іншою мірою залежать від холдингової компанії, а тому у взаємовідносинах між собою виявляють не тільки свою волю, а й волю головної компанії [20].

Якщо холдингова група є структурно розвинутою, то взаємозв'язки між її низовими ланками є дуже важливими для провадження єдиної холдингової політики. Для досягнення цієї мети холдингова компанія встановлює певні єдині принципи побудови господарської та фінансової діяльності групи. Безперечно, формування горизонтальних зв'язків холдингових відносин — одна з найголовніших передумов її ефективної роботи.

Усі, дуже важливі, горизонтальні холдингові відносини мають виключно економічну специфіку. На законодавчому рівні ці відносини не

мають правової специфіки, яка дозволила б нам виділити їх в окрему групу, на відміну від внутрішніх і зовнішніх правовідносин. Проте, відсутність у законодавстві норм про горизонтальні холдингові відносини не означає, що вони не можуть бути врегульовані в локальних нормативних актах [23].

Холдинговій компанії вигідно передбачити специфіку цих відносин на рівні статутів і договорів, щоб юридично забезпечити взаємовідносини між дочірніми підприємствами. Лише за такого забезпечення холдингова компанія має право вимагати від учасників виконання зобов'язань, пов'язаних з реалізацією єдиної господарської політики групи. Укладення договорів в середині холдингової групи сприятиме створенню гарантій відповідальності холдингової компанії при її втручанні у справи дочірнього господарського товариства.

Економічні переваги організації суб'єкта господарювання у формі холдингових компаній зробили цю юридичну конструкцію популярною у більшості зарубіжних країн. Головною перевагою холдингової групи є те, що вона дозволяє діяти у правовому полі двом або більше формально юридично незалежним юридичним особам, які, у свою чергу, можуть контролюватися головною компанією як економічно, так і юридично. Поява холдингових компаній в Україні зумовлена низкою причин економічного характеру і привабливістю їх організаційно – правових форм. Однак холдинговим компаніям притаманні і деякі негативні риси [26].

Холдингові компанії в Україні мали свої прототипи у формі об'єднання підприємств, трестів та синдикатів. За основу дослідження взято розуміння холдингової компанії як головного суб'єкта господарювання в групі дочірніх та залежних підприємств, яку позначимо холдинговою групою.

Холдингові відносини є господарськими відносинами і мають ознаки організаційно – господарських відносин. Холдингові правовідносини можна визначити як врегульовані нормами права господарські відносини, які виникають у сфері взаємодії учасників холдингової групи, що впливає з контролю холдингової компанії над її дочірніми підприємствами, а також

відносини учасників холдингової групи з іншими юридичними особами, що характеризують належність останніх до холдингової групи. Холдингові відносини можуть бути внутрішніми і зовнішніми. Залежне підприємство в холдинговій групі — це субсидіарний суб'єкт, тоді як холдингова компанія і дочірнє підприємство є достатніми і необхідними елементами суб'єктного складу холдингових правовідносин [25].

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Враховуючи вищевикладене, та беручи до уваги, все вищезазначене, можна зробити такі висновки:

Холдингова компанія є дуже популярним та дієвим способом діяльності великої кількості підприємств у одній або у різних сферах. В Україні поява холдингових компаній обґрунтовується не тільки зручністю організаційно – правової форми, а ще й через низку причин економічного характеру. Як вже зазначалось у самій роботі, перетворення та реструктуризація великої кількості підприємств в одну холдингову групу також було зумовлено й необхідністю модифікації старої старої системи, необхідністю її модернізації для подальшого розвитку.

Ще у часи 1930-1940 роках в Україні існували прототипи холдингів сьогодення, проте у достатньо простій формі. Підсумовуючи ми можемо виділити основні ознаки холдингових компаній: наявність холдингової (головної) компанії, яка здійснює контроль над всіма іншими дочірніми підприємствами; встановлення нерозривного механізму контролю холдингової компанії над дочірніми підприємствами у всіх аспектах діяльності останньої; у передбачених законодавством випадках холдингова (головна) компанія несе повну відповідальність за причинені дочірнім підприємствам збитки, внаслідок своїх дій, які так чи інакше призвели до таких обставин.

Отже можна сказати, що холдингова компанія – це вид господарської організації, яка створює, очолює та контролює дочірні підприємства прямо або опосередковано для досягнення свої господарських цілей, що в своїй сукупності створює – холдингову групу.

Холдингові компаніями можна класифікувати за: ступенем контролю, залежно від галузевої належності, залежно від мети створення, за напрямом інтеграції, або порядком створення дочірніх компаній (вертикальні та горизонтальні), за способом контролю головної холдингової компанії над

дочірніми підприємствами, залежно від територіальної діяльності, залежно від титулу.

Холдингові правовідносини мають характер корпоративних та організаційно – господарських, як головна холдингова компанія так і дочірні підприємства мають взаємні обов'язки по відношенню одне до одного. Слід також зазначити, що особливість холдингових відносин полягає в тому, що саме головна холдингова компанія панує та керує дочірніми підприємствами, такі обставини роблять відносини між цими типами підприємств юридично нерівними, проте ефективними. Відносини між холдинговою компанією та дочірнім підприємством можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми, такі відносини врегульовуються на законодавчому рівні а також відповідно до угод, укладених між двома підприємствами.

Взявши до уваги проведений аналіз, ми з впевненістю можемо стверджувати, що головною особливістю, якою відрізняються холдингові групи від інших видів підприємств – є наявність обов'язкового контролю головної холдингової компанії відносно дочірніх підприємств. Контроль може проявлятися у різних випадках, як правило це вплив на прийняття рішень дочірніми підприємствами, такий контроль здійснюють як власники всієї групи так і її управлінські органи. З чого випливає що саме поняття контролю та управління не є рівнозначними. Оскільки контроль це першочергове поняття, яке дозволяє приймати щодо безпосередньої діяльності підприємства. Контроль над дочірніми підприємствами виникає з декількох причин: володіння контрольним пакетом акцій підприємства; управління головним органом, який управляє дочірнім підприємством; укладення відповідного договору між холдинговою компанією та дочірнім підприємством про підпорядкування;

Створення холдингової компанії відбувається декількома шляхами. Перш за все треба розуміти, що в основному в нашій країні створення холдингу під собою розуміє реструктуризацію вже існуючої моделі бізнесу для підвищення її прибутковості та спрощення процесу управління достатньо

великою кількістю підприємств. Тому холдингові компанії можуть створюватись внаслідок об'єднання великої кількості підприємств в одну холдингову групу. Також холдингова група може створюватись внаслідок купівлі корпоративних прав великої кількості дочірніх підприємств з метою створення холдингу, або безпосередньо створення дочірніх підприємств та утворення вже з них холдингової групи.

Холдингові компанії можуть вести свою діяльність як у межах одного напрямлення так і охоплюючи декілька галузей, створюючи цілі холдингові групи.

В Україні є певні складнощі із створенням холдингу саме як підприємства з відповідною організаційно – правовою формаю. Оскільки створення холдингу під собою розуміє підпорядкування головній холдинговій компанії великої кількості дочірніх підприємств існує ризик того, що досягши занадто великих розмірів холдинг зможе здійснювати вплив безпосередньо на ринок на якому він веде свою діяльність, а тому для попередження виникнення таких обставини законодавець обмежив можливості занадто великого корпоративного контролю.

Задля створення холдингу як такого, необхідно отримати дозвіл на концентрацію від Антимонопольного комітету України, або від Кабінету Міністрів України. Загалом, в нашій країні занадто великі гравці ринку, розуміючи, що відповідного дозволу вони отримати не зможуть - контролюють всі свої підприємства фактично роблячи це холдингом, проте юридично не підтверджуючи такий факт. Багато контролюючих холдингових компаній об'єднують всі свої дочірні підприємства та фактично контролюють їх діяльність не отримуючи дозволу на концентрацію, проте даючи таким підприємствам однакові назви, що в сукупності й дає змогу зрозуміти, що це і є холдинг.

На сьогоднішній час законодавством не врегульовано багато питань, стосовно діяльності холдингових компаній. В законодавстві, яке існує на

сьогоднішній час не передбачено саме створення холдингових компаній у приватному та у комунальному секторах.

Враховуючи вищезазначене пропонуємо:

1. Викласти частину 5 статті 126 Господарського кодексу України в такій редакції: «Холдингова компанія – підприємство/господарська організація, яка є головною в групі підприємств та контролює дочірні підприємства. Внаслідок такої діяльності утворюється холдингова група.»

2. Доповнити частиною 8 статтю 126 Господарського кодексу України та викласти у такій редакції: «Дочірнє підприємство – суб'єкт господарювання який контролюється холдинговою (головною) компанією».

3. Доповнити частиною 9 статтю 126 Господарського кодексу України та викласти у такій редакції: «Холдингова компанія може здійснювати контроль над дочірніми підприємствами у таких випадках: Якщо холдингова компанія має переважну участь у статутному капіталі дочірнього підприємства; Якщо між холдинговою компанією та дочірнім підприємством укладено договір, який передбачає відношення підпорядкування/контролю; Якщо підприємства є одним господарським об'єднанням та ведуть діяльності для досягнення спільної мети; В усіх інших випадках які не суперечать чинному законодавству та не порушують антимонопольного законодавства»

4. Доповнити частиною 21 статтю 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції» та викласти у такій редакції: «21) Непрямий вплив одного суб'єкта господарювання на інший шляхом втручання у його управлінські рішення за для досягнення своїх цілей та спотворення економічної конкуренції».

5. Доповнити частиною 22 статтю 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції» та викласти у такій редакції: «22) Діяльність підприємств в одному напрямку попередньо не отримавши дозвіл на концентрацію відповідними органами та об'єднуючись з ціллю досягненням певної мети не оформлюючи свої зв'язки юридично та діючи під схожими назвами»

6. Доповнити частиною 2 статтю 1 Закону України «Про холдингові компанії в Україні» та викласти у такій редакції: «Холдингова компанія – підприємство/господарська організація, яка є головною в групі підприємств та контролює дочірні підприємства. Внаслідок такої діяльності утворюється холдингова група, яка може утворюватись як в державному так і в приватному секторі»

7. Доповнити пунктом в) частину 1 статті 3 Закону України «Про холдингові компанії в Україні» та викласти у такій редакції: «Товариствами з обмеженою відповідальністю, акціонерними товариствами та іншими суб'єктами господарювання в тому числі й товариствами, які діють за законодавством іншої держави шляхом об'єднання підприємств у одну господарську групу для досягнення спільних цілей».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України // База даних «Законодавство України»/ВР України.
URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України 18.12.2016 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page>.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної ради України, Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/436-15>.
4. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 р. № 22113.
5. Закон України «Про холдингові компанії в Україні» від 15 березня 2006 року № 3528-IV.
6. Закон України «Про управління об'єктами державної власності» від 21 вересня 2006 р. // ОВУ. — 2006. — № 41. — Ст. 2726.
7. Указ Президента України «Про холдингові компанії, що створюються в процесі корпоратизації та приватизації» від 11 квітня 1994 р. № 224/94 // УК. — 1994. — 19 травня. Втратив чинність на підставі Указу Президента України «Про визнання таким, що втратив чинність Указу Президента України від 11 травня 1994 року» від 12 липня 2007 р. № 224 // УК. — 19.07.2007. — № 127.
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про формування і ведення Реєстру корпоративних прав держави» від 29 жовтня 2003 р. № 1679 // ОВУ. — 2003. — № 44. — С. 41. — Ст. 2303.
9. Тимчасове положення про Фонд державного майна України: Затверджено постановою Верховної Ради України від 7 липня 1992 р. № 2558-XII.
10. Реєстр корпоративних прав держави (холдинги) // http://www.spfu.gov.ua/ukr/reg_hold.php

11. Проект Господарського (Комерційного) кодексу 1995 р. // http://zakon.gov.ua/data/2087_1.html
12. Акт про компанії Великобританії 1985 року // http://www.hmsso.gov.uk/acts/acts1989/Ukpga_19890040_en_5.htm#mdiv144
13. Основи цивільного законодавства СРСР від 31 травня 1991 г. № 22111 // Вестник Верховного Совета. — 1991. — № 26. — Ст. 733.
14. Бейцун І. Правова природа холдингових правовідносин // Вісник Академії правових наук України. — 2004. — № 3. — С. 229.
15. Беяневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): Монографія. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — С. 412.
16. Венгер В. До питання про управління державними підприємствами // Економіка України. — 2005. — № 2. — С. 46.
17. Вінник О. М. Господарське право [Текст]: [курс. лекц] / О. М. Вінник. — К.: Атіка, 2004 — 624 с.
18. Вінник О. М. Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення: Монографія. — К.: Атіка, 2003. — С. 250.
19. Гапоненко В. Ф. Економічна безпека підприємств. Підходи та принципи / В. Ф. Гапоненко, А. Л. Беспалько, А. С. Власков. — М.: Издательство «Ось-89», 2007. — 208 с.
20. Гончарова І. Холдинг у країнах перехідної економіки як специфічне об'єднання підприємств // Підприємництво, господарство, право. — 2002. — № 7. — С. 13; Шиткина И. С. Предпринимательские объединения: Учеб.практ. пособие. — М.: Юристъ, 2001. — С. 32.
21. Гриненко Р. Коментар до Закону України «Про холдингові компанії в Україні» // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. — 2006. — № 6. — С. 21.
22. Грунин О. А. Економічна безпека організації / О. А. Грунин, С. О. Грунин. — СПб.: Питер, 2002. — 160 с.

23. Донець Л.І. Економічна безпека підприємства : [навчальний посібник] / Л. І. Донець, Н.В. Ващенко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.
24. Єрмошенко М. М. Фінансова складова економічної безпеки : держава і підприємство : наукова монографія / М. М. Єрмошенко, К. С. Горячева. – К. : Національна академія управління, 2010. – 232 с.
25. Зацеркляний М. М. Основи економічної безпеки : [навчальний посібник] / М. М. Зацеркляний, О. Ф. Мельников. – К. : КНТ, 2009. – 337 с.
26. *Львичев А. Г., Алтухов П. Л.* Напрямок дослідження персоналу холдингу // Економіка промисловості. — 2003. — № 3. — С. 149.
27. *Кібенко О.* Зазнач. праця. — С. 422.; *Вінник О. М.* Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення: Монографія. — К.: Атіка, 2003. — С. 254.
28. *Кібенко О.* Європейське корпоративне право на етапі фундаментальної реформи: перспективи використання європейського законодавчого досвіду у правовому полі України. Серія: «Юридичний радник». — Х.: Страйд, 2005. — С. 422.
29. *Ковальчук А.* Законодавче забезпечення управління державною власністю // Право України. — 2005. — № 12. — С. 31.
30. *Кузьмін О., Шуляр Р.* Економічні проблеми злиття підприємств // Економіка України. — 2003. — № 12. — С. 27.
31. *Ланін М.* Хто є who на вітчизняному ринку телекомунікацій // <http://www.terabit.net.ua/news.php?id=2398>
32. Лукач І.В. Правове становище холдингових компаній : монографія / І.В. : Юрінком Інтер, 2008.
33. Макарюк О. В. Управління вартістю бізнесу в контексті формування його безпеки і розвитку / О. В. Макарюк // Актуальні проблеми економіки. — 2011. — №3(117). — С. 131-138.
34. *Мамутов В.* Економічно правові важелі проти тіньової економіки // Вісник НАН України. — 2001. — № 1. — С. 27—30.

35. Міщенко С. П. Концептуальні аспекти економічної безпеки підприємств у ринковій економіці / С. П. Міщенко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 2. – С. 190-195.
36. Олейніков О. А. Економічна та національна безпека, 2005. – 768 с.
37. *Омельянчик Н., Рудченко А., Чердаков В.* Государственные акционерные и холдинговые компании в Украине: проблемы и перспективы // Акціонер. — 2002. — № 3. — С. 35.
38. Ортинський В. Л. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : [навч. пос. для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін.]. – К. : Правова єдність, 2009. – 544 с.
39. *Пасічник Т.* Перспективи розвитку інтегрованих корпоративних структур // Фінанси України. — 2002. — № 12. — С. 129.
40. *Погоріло М.* Проблематика управління державним майном: юридичний аспект//Державний інформаційний бюлетень про приватизацію.—2006.— № 5. — С. 48.
41. *Поєдинок В.* Правові питання здійснення корпоративних прав держави // Українське комерційне право. — 2006. — № 7. — С. 82.
42. *Песков В.* Правові аспекти організації дочірніх підприємств // Право України. — 1999. — № 10. — С. 22—24.
43. *Покропивний С. Ф.* Економіка підприємства : [підручник] / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С. Ф. Покропивного. – К. : КНЕУ, 2003. – 608 с.
44. *Роженко //* Економіка і управління в умовах глобалізації : Матер. II Міжнародної науково-практичної конференції, 2013, 30 січня, м. Донецьк, – Донецьк : Ноулідж, 2013.
45. *Салтицький С.* Корпоративні права держави: суть, значення, перспективи // Юридична газета. — 2005. — № 9 // <http://www.justinian.com.ua/narticle.php?id=1524>
46. *Симоненко В.* Про що свідчить українська модель корпоративного підприємництва // Банківська справа. — 2002. — № 3. — С. 30.

47. Сіржук Р. Управління державними корпоративними правами // <http://www.finmarket.biz/lib/cu.php?id=230>
48. Стеценко Б. Структура акціонерної власності в Україні: формування та вплив на фондовий ринок // <http://www.finmarket.biz/lib/cu.php?id=234>
49. Тополь М. Управління створенням державних холдингових компаніями: Автореф. дис. ... канд. екон. наук. — Х.: 2001. — С. 1—17.
50. Уманців Ю., Уманіців Г. Холдингові компанії — сучасні форми інтеграції підприємств // Підприємництво, господарство, право. — 2002. — No 3. — С. 107.
51. Фролова Л. В. Проблеми інформаційного забезпечення економічної безпеки торговельних підприємств / Л. В. Фролова, О. В. Роженко // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. — 2012. — No 4(56) — С.167-173.
52. Фролова Л. В. Підходи до визначення категорії «Економічна безпека підприємства» / Л. В. Фролова, О. В.
53. Хахуліна Ю. Афілійованість у господарських правовідносинах: виникнення та наслідки // Правничий часопис Донецького університету. — 2003. — No 2. — С. 30—31.
54. Чепруда Л. М., С. С. Беляєва, М. В. Плахотнікова/Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств: Навч. посібник /За заг. ред. Л. М. Чепруди — К.: Професіонал, 2005. — С. 75—76.
55. Про компанію «БІБІУС Україна» // http://www.bibus.com.ua/source/about_ukr.php
56. РІКА-біопаливо» // <http://www.biomass.kiev.ua/jiconference/index.php?it=4>
57. Що таке холдинг? [Електронний ресурс] Як просто зробити все. — URL: <http://yak-prosto.com/sho-tae-holding>.
58. Abbott K., Pendelbury N. Business Law. — DP Publication LTD, Aldine Place, London, 1993. — 477 p.

59. *Anderson Ronald A.* Business Law. South-West Stern Publication Co. — Cincinnati, Ohio, 1987. BAA 'golden share' ruled illegal // <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/3022809.stm>
60. *Chambers Rohan.* What is a holding company? // Financial Gleaner. — September, 15. — 2000; наводится за: http://www.rohanchambers.com/Courses/Accountancy/what_is_a_holding_company.htm
61. Corporations and business associations. Statues, Rules, Materials, and Forms. — Westbury, New York. The Foundation Press, Inc., 1994. — P. 390; *Seward G. C., Nauss W. Jr. John.* Basic corporate practice. Second Edition. Pennsylvania. — 1977. — 500 p.
62. *Dworking, Barnes Richard.* Essentials of Business & the Regulatory Environment. — Indiana University, 1995. — 1010 p.
63. *Geddes Richard R.* Time to Repeal the Public Utility Holding Company Act // The Cato Journal. — 1996. — Vol 16. — 1 1. — Д. 65—70.
64. *Goldmann Wilhelmine.* Costs and benefits of holding companies in the public sector. Presentation. — S. 8—10 // <http://www.oecd.org/dataoecd/9/16/2731058.ppt>
65. *Golden Share.* Wikipedia, the free encyclopedia// http://en.wikipedia.org/wiki/Golden_Share.
66. *Hamilton Robert W.* Corporations. 3rd Edition. University of Texas School of Law. — West Publishing Co. St. Paul, Minn., 1992. — P. 658.
67. *Laporta R., Lopezde Silances F.* Law and Finance. HID; Development Discussion Paper. — No 576. — 1998. — P. 32—35, 40—43.
68. Modern Company Law for a Competitive Economy: Completing the Structure. A consultation document from the Company Law Review Steering Group. — November 2000. London. — 178 p. Наводиться за: <http://createpdf.adobe.com/?v=w4061.0.0ENU>
69. Nemiroff Холдинг реорганизовал управленческую структуру // <http://vodka.com.ua/news/ukraine/2025.htm>

70. Osterreichische Industrieholding AG is the Republic of Austria's holding and privatisation agency // <http://www.oiag.at/english/asp/beteiligungen.asp>
71. *Romanio Roberta*. Foundations of Corporate Law. — New York, Oxford, Oxford University Press, 1993. — 328 p.
72. *Scholz Franz*. Kommentar zum GmbH-Gezetz: mit Nebengezetzen und den Anhangen Konzernrecht sowie Umwandlung und Verschmelzung. — K?ln, 1993. — 1858 s.
73. *Seward G. C., Nauss W. Jr. John*. Basic corporate practice. Second Edition. Pennsylvania. — 1977. — P. 20.
74. Internet resource: Виступ Фінансового диретора СКМ Романа Водолазського на конференції Адама Сміта у Лондоні // <http://www.scm.com.ua/index.php?page=370&l=2>